

RECENZJE

Szpital – przytułek oraz kostnica czyli ossarium w Sawinie, pod redakcją Mirosława Marka Dederko, Regionalne Towarzystwo Gminy Sawin, Sawin 2020, ss. 234.

Starożytni Rzymianie orzekli, że „Historia magistra vita est” (Historia jest nauczycielką życia). Z czym trzeba się zgodzić. Ludzie znający dzieje własnej rodziny oraz małej i dużej ojczyzny nie popełniają w życiu błędów, ale mądrzy o osiągnięcia przodków potrafią zawsze znaleźć prawidłowe rozwiązanie określonego problemu. Natomiast niezajomość dziejów prowadzi zawsze do paradoksów w podejmowaniu odpowiedniej decyzji. Tak było w Sawinie. Niezajomość historii Sawina spowodowała, że znaleźli się tacy ludzie, którzy chcieli zburzyć zabytkowy przytułek – szpital¹ znajdujący się w otoczeniu sawińskiego kościoła parafialnego. Ponieważ, ich zdaniem, była to ruina szpecąca krajobraz osady. Znaleźli się jednak poważni obrońcy zabytku, którzy doprowadzili do ocalenia i gruntownego wyremontowania szpitala, by służył lokalnej społeczności oraz przybywającym do Sawina turystom. Aby przybliżyć mieszkańcom oraz przybyłym dzieje tego zabytku Mirosław Marek Dederko – emerytowany nauczyciel, pasjonat i znakomity regionalista z gminy Sawin zebrał w jedną całość i zredagował tematyczne teksty dotyczące sawińskiego zabytku (sam też napisał kilka tekstów²) i w ten sposób powstała książka stanowiąca kompendium

wiedzy o szpitalu – przytulku oraz ossarium³ w Sawinie.

W słowie „Od autora” nadmienił, że myśl podsunęła mu Agnieszka Dąbrowska – prezes Regionalnego Towarzystwa Gminy Sawin. Idea ta zapadła mu głęboko w serce, gdyż jak napisał: „uważam, że nic bardziej nie buduje patriotyzmu, jak poznawanie lokalnej historii, przyrody, zabytków, między innymi dawnego szpitala – przytulku. Poprzez dokładną znajomość miejsca urodzenia i zamieszkania, dochodzimy do umiłowania małej ojczyzny, zaś przez nią do umiłowania wielkiej ojczyzny, jaką jest dla nas Polska, niezależnie od tego, kto naszym krajem aktualnie kieruje. W związku z tym istnieje społeczna potrzeba szerzenia takiej wiedzy, a nawet powiedziałbym dosadniej – jest to nasz obowiązek⁴.”

Książka składa się z trzech części. W pierwszej części autor opisał rolę spełnianą w minionych czasach przez szpitale przykościelne i ossaria przykościelne oraz związki kostnicy z cmentarzem grzebalnym. Znalazł się tu także zarys dziejów szpitala-przytulku w Sawinie oraz opis wiosek (dóbr ziemskich) należących w różnym okresie czasu do sawińskiej parafii. Na tle historii miasta i parafii w Sawinie oraz

¹ *Szpital – przytułek oraz kostnica czyli ossarium w Sawinie*, red. M.M. Dederko, Sawin 2020, s. 7.

² Wykaz autorów zawarty został w recenzowanej książce.

³ Ossarium (z języka łacińskiego) – naczynie lub pomieszczenie służące do przechowywania szczątków zmarłego. Zob. <https://sjp.pwn.pl/sjp/ossuarium;2570116.html> [dostęp: 2.03.2023].

⁴ *Szpital – przytułek oraz kostnica czyli...*, op. cit., s. 7.

innych przytułków w regionie nadbużańskim i w całym kraju niezwykle skrzętnie, w sposób chronologiczny przedstawił kwestie związane z opieką nad ubogimi oraz ochrony zdrowia i życia mieszkańców osady. Autor-redaktor zamieścił także wspomnienia i wywiady dotyczące ostatniego okresu funkcjonowania sawińskiego szpitala – przytułku. Odpowiednie miejsce znalazły w książce pieśni nowiniarskie i dziadowskie śpiewane ongiś przez dziadów prośalnych (rezydentów szpitali-przytułków) podczas odpustów parafialnych, opisy szpitali-przytułków w literaturze i malarstwie, dwa wiersze pióra Henryki Dederko – lokalnej poetki z Czulczyc, wybrane artykuły prasowe dotyczące sawińskiego zabytku oraz liczba twórców kultury, którzy urodzili się lub zmarli w różnych przytułkach.

Część drugą otwiera lista uczestników konferencji Wojewódzkiej Rady Towarzystw Regionalnych w Lublinie odbytej w Żółkiewce, którzy podpisali apel popierający ideę remontu sawińskiego szpitala-przytułku. Znalazł się tu artykuł pióra M. Brzozowskiego i K. Święcickiej-Brzozowskiej, w którym autorzy opisali koncepcję wykorzystania Szpitala – Przytułku w Sawinie jako obiektu zabytkowego o charakterze użyteczności publicznej na współczesną funkcję użytkową⁵ oraz artykuły na temat pomocy medycznej w okresie funkcjonowania przytułku (autor: Hubert Wiciński), historii ostatniego remontu zabytku oraz planów jego wykorzystania (napisała je Agnieszka Dąbrowska). Mirosław Marek Dederko zamieścił tu opis Pierwszego Walnego Zebrania członków Regionalnego Towarzystwa Gminy Sawin (RTGS) z dnia 10 lipca 2020 roku oraz istniejące na portalu społecznościowym Facebook wpisy i polubienia. W tej części znalazły

się fotografie obrazujące stan zabytku w 2016 roku, prace remontowe oraz jak szpital-przytułek wyglądał dawniej, a jak – dziś.

W części trzeciej wymienione zostały instytucje opiekuńcze funkcjonujące współcześnie na obszarze gminy Sawin.

Całość recenzowanej pracy świadczy o żmudnej i wręcz benedyktyńskiej pracy włożonej przez redaktora, a zarazem autora większości tekstów, który niewątpliwie poświęcił temu opracowaniu wiele czasu i trudu, aby ono powstało. Przez dwa lata prowadził kwerendę w kilku archiwach: Archiwum Państwowym w Lublinie (APL), w Oddziale tej placówki w Chełmie (APLOCh), Archiwum RTGS i Archiwum Szkoły Podstawowej im. Stanisława Staszica w Sawinie. Wykorzystał także własne zbiory dokumentalne i prasowe. Skorzystał także z szeregu różnorodnych publikacji, które w różnych okresach się pokazywały. Najstarszą z nich była „Biblioteka Warszawska. Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi” wydane w 1855 roku. Skorzystał także z nowoczesnej formy pozyskiwania materiału, jaką jest Internet. W opracowaniu zamieścił szereg zdjęć, które wykonał osobiście na przestrzeni wielu lat, jak też innych ludzi parających się sztuką fotograficzną bądź przechowywanych przez mieszkańców gminy Sawin. Ich pozyskiwanie wymagało od M.M. Dederki poświęcenia wiele czasu na pozyskanie zaufania właścicieli zdjęć i przekonania ich o potrzebie wykorzystania tych dokumentów fotograficznych w opracowaniu. W sumie, dzięki wysiłkowi ww. regionalisty i pasjonata, patrioty małej ojczyzny (jaką dla niego jest gmina Sawin) powstało kolejne dzieło stanowiące, jak wspomniałem, kompendium unikatowego zabytku na terenie historycznej ziemi chełmskiej.

Muszę wyrazić słowa uznania dla M.M. Dederki, który swoją pracą wzbogacił wiedzę przeciętnego czytelnika na temat szpitala-przytułku w Sawinie. Zasluguje ona na zainteresowanie nie tylko historyków regionalistów, ale przede wszystkim na uwagę mieszkańców miejscowości, której dotyczy. Na zaciekawienie pracą wpłynie niewątpliwie

⁵ M. Brzozowski, K. Święcicka-Brzozowska, *Wykorzystanie obiektu zabytkowego o charakterze użyteczności publicznej na współczesną funkcję użytkową (na przykładzie przytułku-szpitala w zespole sakralnym parafii rzymsko-katolickiej p.w. Przemienienia Pańskiego w miejscowości Sawin w powiecie chełmskim w województwie lubelskim, „Budownictwo i Architektura” 2017, nr 6 (1), s. 37–57; Szpital – przytułek oraz kostnica czyli... op. cit., s. 157.*

związek Autora z opisywaną gminą (jest jej mieszkańcem), a także jego działalność literacka. W tym kontekście publikacja spełnia swoją popularyzatorską funkcję. Przekazuje informacje o znaczeniu faktów, odkrywa minioną rzeczywistość Sawina. Sądzę, że publikacja może znaleźć czytelników również wśród turystów zwiedzających miasteczko, których w sposób podstawowy zorientuje w ważnych wydarzeniach z dziejów gminy, a także wskaże na najciekawsze pamiątki przeszłości (wśród nich sawiński szpital-przytułek). Dzięki prezentowanym fotografiom praca ta ma duże szanse stać się

bodźcem dla rozbudzenia zainteresowań historycznych wśród jej młodych mieszkańców. Czyta się ją z prawdziwą przyjemnością, bo napisana została w sposób przystępny i zrozumiały. Ponadto wzbogacają ją wiersze oraz pieśni.

Dlatego dzieło M.M. Dederki i innych (powstałe pod jego redakcją) warto polecić nie tylko wytrawnym znawcom i badaczom dziejów ziemi chełmskiej, ale także szerokiemu ogółowi czytelniczemu (mieszkańcom gminy Sawin oraz turystom). Książka powinna znaleźć się także w bibliotekach szkolnych.

PAWEŁ KIERNIKOWSKI

Pochówki biskupów i duchownych unickich w kryptach Bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie. Wyniki badań 2017–2019, pod red. Stanisława Gołuba, Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie, Chełm 2022, ss. 259.

Chełm na przestrzeni dziejów był stolicą biskupią trzech obrządków: prawosławnego, unickiego¹ i łacińskiego (rzymskokatolickiego). Główną świątynią chełmskiej diecezji unickiej była katedra pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, znajdująca się na Górcie w Chełmie. Tu rezydowali unicy biskupi chełmscy (poczynając od Dionizego Zbirujskiego aż do Marcelego Popiela). Niektórzy z biskupów, jak też duchownych unickich, zostali pochowani w kryptach tej świątyni, co niezbieżnie wykazały prace wykopaliskowe

przeprowadzone przez archeologów w trakcie projektu „Pochówki biskupów i duchownych unickich w kryptach bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie. Wyniki badań 2017–2019”. Projekt został dofinansowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego ze środków Funduszu Promocji Kultury. Efekty prac zostały opublikowane w wydawnictwie pod tym samym tytułem, co projekt.

Jest to pozycja składająca się z 9 rozdziałów merytorycznych poprzedzonych wstępem pióra Stanisława Gołuba i Natalii Jędruszcak. We wstępie przypomniano, że świątynia na Górcie jest miejscem różnorodnych prac badawczych realizowanych z inicjatywy Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza, do którego zresztą trafia szereg znalezionych artefaktów powiększających zbiory tej placówki. Zaznaczono też, że recenzowana monografia „przedstawia wyniki badań interdyscyplinarnych, które dotyczą obrządku pogrzebowego duchownych i biskupów unickich na tle historii chełmskiej diecezji unickiej w latach 1596–1810”².

¹ Obrządek unicki – katolicki Kościół wschodni działający na terenie Rzeczypospolitej szlacheckiej, uznający władzę i autorytet papieża i zarządzany przez metropolitę kijowskiego. Kościół ten powstał w wyniku unii brzeskiej zawartej w 1596 roku między Kościołem łacińskim (Rzymskokatolickim) a Cerkwią prawosławną działającą w państwie polsko-litewskim. Jedną z diecezji tego obrządku była diecezja chełmska, a pierwszym biskupem unickim w Chełmie był Dionizy Zbirujski. Zob. np. B. Kumor, *Geneza i zawarcie unii brzeskiej*, [w:] *Unia brzeska. Materiały z Sympozjum odbytego w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu 19 IV 1997 r.*, red. A. Hejda, Radom 1998; K. Tarasiuk, *Kościół unicki w Polsce w latach 1596–1875*, „Officina Historiae” 2019, nr 1, s. 37–54.

² *Pochówki biskupów i duchownych unickich w kryptach Bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie*.